

BOORN EN BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN en BOERSCHOP

Uitgave van de

Heemkundevereniging Bussemakerhuis.

Jaargang 11, No. 2, Oktober 2001.

Verschijnt 2 maal per jaar.

INHOUD

Spoorzoeken 1	J.J. Grootenboer	34
Marskramers delight	L. van Kuijeren	37
Zo was't, zo is't	Redactie	38
Asbeck, Gescher en Legden	F.J. van Capelleveen	39
Uit het aantekenboek van dokter Schoemaker 4	J.B.F. Leuwerink	42
Brief van L.J. van Hambroick jr. aan H.J. Bos	G.A.B. Nijhuis	43
Uit de familiekroniek Woolderink 6	H.A.M. Woolderink	48
Historie en traditie	J. Kwast	49
Borne in de jaren twintig 5	Chroniqueur	50
Monument 14	Redactie	52
Bornse avondmaalsbekers en hun historie	H.W. Temmink	53
Onze oude Stefanuskerk nader bekeken 11	A.A. ten Kate	56
Mien oldershoes	Onbekende herkomst	57
Aanvraag bouw Bornse schuurkerk	F.J. van Capelleveen	58
Ooit gesloopt 13	J.B.F. Leuwerink	61
Boeken nieuws	Redactie	62
Monument voor Spanjaardwerkers	Redactie	63
Spanjaard	Vrederik	63
Van de bestuurstafl	Bestuur	64

Herkomst illustraties:

Ansichtkaart:56

Archief F.J. van Capelleveen, Borne: 32;35;37;38;39;44;49(boven);51;52;63.

Fonte des cloches, Frankrijk 1767: 41

Grootenboer, J.J., Borne: 34;53;54;

A. ten Kate: 57(boven)

Kokien, Borne: 50(onder)

Im Kreuzgang, Asbeck: 40(onder)

Mr E.T.J.T. Kwint, Weleveld: 49(onder);50(boven)

Leuwerink, J.B.F., Borne: 61

F.J. Mars, Borne: 60

Onbekende herkomst: 57(onder)

Platenatlas Vaderl. Gesch. 1929; 45;46

Heinz Pienter, Legden; 40(boven)

Maarten de Vos: 55

SPOORZOEKEN 1

Serie korte bijdragen waarin mensen, zaken en voorvallen die binding hebben met de gemeente Borne, als een afgerond verhaal worden beschreven. De serie is een initiatief van J. Grootenboer, maar eenieder die dat wil kan er een tekstbijdrage voor leveren. Jaap Grootenboer opent de rij...

EEN GEMEENTE ONDER HET KRUIS (de Oud-Gereformeerde Gemeente in Borne, 1933–1937).

Inleiding

Zo gaan die dingen, je hoort een geluid, je ziet plotseling een beeld, of je krijgt een naam op een briefje aangereikt. Een notitie van een naam van een man, die blijkbaar als dominee heeft gewerkt in ons dorp. Uit nieuwsgierigheid ga je vragen stellen. Je zoekt mensen op die de man en zijn gemeente hebben gekend. Je vindt twee mensen die eens, in hun jonge jaren, van hem catechisatie hebben ontvangen. Achter de naam zit een verhaal. Maar wie weet wie Dominee Kramp was? En wat is een Oud-Gereformeerde Gemeente?

Dominee Kramp

Het ontstaan van de denominatie

Het ontstaan van de denominatie is de vorming en groei van een religieuze groepering. Hoe leg je in het jaar 2001 uit, hoe een kerkgenootschap in verwarring raakt, wat zich laat zien in allerlei scheuringen? In deze tijd, nu de kerk zich de luxe van een leerstellingconflict nauwelijks kan veroorloven. Binnen dit onderwerp praten we dan nu over het midden van de 19^e eeuw. Toen was het merendeel van de Nederlandse bevolking tenminste als lid van een kerkgenootschap ingeschreven. De Nederlands Hervormde Kerk was in die dagen toch wel de grootste en meest toonaangevende kerk. De Koning der Nederlanden bemoeide zich bijna persoonlijk met “zijn” kerkgenootschap. Direct na de Franse overheersing en de komst van Willem I als Koning der Nederlanden, kreeg de Staat een ander gezicht. Willem had zelfs een minister van erediensten! Die regelde alles wat de (Hervormde) kerk betrof. Het genootschap kreeg een reglement opgelegd, welke de oude 17^e eeuwse kerkorde moest vervangen. Voor leerstellige zaken was er nauwelijks plaats. Bij vele, vooral orthodoxe, groeperingen schoot dat reglement in het verkeerde keelgat. Er ontstonden allerlei protestbewegingen die weer uitmondde in afscheidingen, zoals b.v. die van de groep van Ds H. de Cock uit Ulrum in 1834.

In Benthuizen Z.H., deed de plaatselijke dominee het anders. Hij begroef op een zondag, na de preek, het bovengenoemde reglement en het opgedrongen boek met allerlei gezangen, op het plaatselijke kerkhof. De predikant, Ds L.G.C. Ledeboer (1808-1863) werd voor die euvele daad in 1841 afgezet. Hij bleef, naar eigen bevindingen, zijn roeping trouw en ging als rondreizende prediker aan de slag. In Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland en Overijssel. Rond 1907 verenigden de verschillende losse gemeenten zich in breder verband. Er waren dan weliswaar weer twee verbanden, maar voor dit verhaal is de “Federatie van Oud-Gereformeerde Gemeenten” slechts van belang. Ook de federatie baseert zich op de oude belijdenisgeschriften zoals die zijn vastgesteld op de Synode van Dordrecht van 1618-1619. Toen werden de “Orthodoxe lijnen” van de kerken van de reformatie als het ware vastgelegd.

Vooral door het optreden van Ds Ledeboer hebben de Oud-Gereformeerde gemeenten een eigen karakter gekregen. Nu nog wordt er over die gemeenten gesproken als "Ledeboerianen"!! De voorganger van de gemeente handelt volgens ingeving. Voor predikant en gemeentelid geldt hetzelfde, n.l. een nauwgezette en strenge levenswandel. Een opleiding tot predikant was er niet. Dat wil niet zeggen dat de voorgangers ongeletterd waren. Veel werd er gedaan aan zelfstudie. Vooral de theologen uit de 17^e eeuw en dan vooral de mannen van de "nadere reformatie" dienden als bron (Onder nadere reformatie wordt verstaan, een beweging begonnen in de 17^e eeuw die de reformatie van de 16^e eeuw niet voldoende vond maar de leer en het gedachtengoed van die reformatie innerlijk wilde doorleven en invloed doen uitoefenen op de levenspraktijk). Bekende namen zijn: de Middelburgse predikant Smytegelt, de predikant uit Zeerijp Verschuier en de Schotse theoloog Comry. In de oude kerkorde uit de 17^e eeuw was een belangrijk artikel opgenomen. Dat is Artikel 8, dat handelt over die voorgangers die op basis van persoonlijke kennis en kwaliteit mochten optreden als predikant, het z.g. artikel over de "Singuliere gaven". De meeste predikanten preekten dan ook "uit het hoofd" zoals dat heet.

Het ontstaan van een gemeente in Borne

Het is niet direct na te gaan hoe precies de vork in de steel heeft gezeten. Wel is bekend, dat een familie De Witte, komend van Vriezenveen, een rol heeft gespeeld. Zij hebben voor een belangrijk deel de organisatie van de groep ter hand genomen. Men begon dan met een z.g. "evangelisatie". Een evangelisatie is een bijeenkomst waar nog geen kerkeraad de leiding heeft en er is dus, in de zin van de Dordtse Kerkenorde, nog geen sprake van een plaatselijke gemeente. Het bestuur van de evangelisatie is alleen organisatorisch van belang. De voorzitter is een De Witte, die ook, bij ontstentenis van een eigen voorganger, de "preken leest" tijdens de zondagse diensten.

De vereniging huurde voor haar kerkdiensten ruimte in een kantoorgebouw van de Stoomspinnerij Spanjaard aan de Deldensestraat. De zaal werd met eenvoudige middelen ingericht en de zang werd begeleid door een harmonium, bespeeld door Bertus de Witte. Het merendeel

Het kantoor van Spanjaard waar Ds Kramp voorging.

van de bezoekers van de diensten woonde overigens rond de Deldensestraat! Samen met kapper Nijhuis, die met een Janna de Witte was getrouwd, werd het werk ter hand genomen. Eindelijk kon de groep in 1933 een eigen "oefenaar" benoemen (een oefenaar is een voorganger die nog geen bevoegdheid heeft om als predikant op te treden). In dat jaar kwam Cornelis Kramp naar Borne.

Cornelis Kramp

Cornelis Kramp werd op 26 oktober 1888 in Velzen geboren. Hij werkte daar als chef van een vishandel. Daar werd hij *als door God geroepen*. Vòoralnog twijfelde hij. Pas vijftien jaar later werd voor hem de zaak duidelijk: Zijn functie lag niet in de handel in vis, maar in het werk *in de wijngaard des Heeren*, zoals men dat noemt. Hij werd naar hun gevoel: *omgezet*, dat is een ander woord voor "bekeerd". In de wereld van de Oud-Gereformeerde Gemeente diende je je dan ook precies de tijd van die omzetting te herinneren.

Kramp ging aanvankelijk werken in Lekkerkerk. Vandaaruit kwam hij over naar de nog jonge groep in Borne. Dat was in 1933. Zijn catechisanten herinneren zich nog de indringende manier van preken. Lange diensten met veel aandacht voor de menselijke onmacht en de moeizame weg tot "zaligheid". In de literatuur over de groepering wordt de prediking als "vermanend" ervaren.

Centraal hierin staat, om het in hun taal te zeggen, *de weg des heils voor een verloren zondaar*. Kenmerkend voor deze manier van denken is de openingszin van een preek over een psalmtekst: *Mijne hoorders, het is een onomstotelijke waarheid dat wij diepgevallen schepselen zijn. Evenmin mag geloochend worden, dat er niemand van nature is, die hier iets van beseft* (Ds C. Kramp, 's Heeren Kerk in de leerschool Godes. Oud-Beijerland 1939).

Evenals de familie De Witte waren en bleven de bezoekers van de diensten van Kramp, lid van de Hervormde Gemeente. De kinderen gingen mee, vaak wel onder de nodige aandrang van de ouders. Leden van de groep wisten soms ook wel vrienden mee te krijgen en ook uit andere plaatsen uit de omgeving van Borne kwamen kerkgangers mee naar de kleine ruimte. De diensten duurden gemiddeld twee uren. Wat moet je als kind tussen al die ouderen? Eén van mijn informanten herinnert zich nog hun merkwaardige spel. Tijdens de indringende preek van Ds Kramp zochten ze met hun ogen, onder de armen van hun ouders door, naar die vrouw of vrouwen die het eerste door de woorden van Kramp begonnen te huilen! Een ander voorbeeld weet zich een oud-catechisant te herinneren: Als het onweer tijdens een dienst losbarstte, zweeg de predikant nadat hij sprak: *Als God spreekt, zal de mens zwijgen!* Toch spreekt een oud-catechisant over de voorganger als *Een lieve man*.

Overeenkomstig de traditie van de Oud-Gereformeerden preekte de oefenaar uit het hoofd. Zo ook Kramp natuurlijk. Zijn dochter bewaart nog een papiertje uit een schoolschrift van ongeveer 5 x 5 cm. Daarop staat in korte zinnen onder elkaar: *Matth. 5:18 / Wetgever / De wetsovertreder / De Wetsvervuller*. Met zo'n briefje beklom hij steeds de preekstoel en preekte zijn lange preek...

In 1936 deed Ds De Jong uit Doetinchem een voorstel aan de Federatie van Oud-Gereformeerde Gemeenten, om oefenaar Kramp in het ambt van predikant te benoemen. Kramp moest hiervoor een proefpreek houden en koos een tekst uit Mattheus en wel 5 : 6 "*Zalig zijn de reinen van hart, want zij zullen God zien*". Blijkbaar heeft hij het goed gedaan, want in 1937 werd hij als predikant toegelaten. In dat jaar werden door een belangrijke

vertegenwoordiger van de gemeente, Ds Blaak, een aantal oefenaars tot predikant bevestigd. In datzelfde jaar nam Kramp een beroep aan naar Enkhuizen, waar hij dus als predikant begon. In Enkhuizen trof hij een gemeente aan in verdeeldheid over een mogelijk samengaan met de Gereformeerde Gemeente. Met Ds Kramp beleefde de Oud-Gereformeerde Gemeente van Enkhuizen een opleving van 1937-1939. Maar na de dood van een centrale figuur, bestuurslid Karreman, was het gedaan met die gemeente en vertrok Kramp naar Grafhorst bij IJsselmuiden. Daar heeft hij tot 1947 kunnen werken. Toen werd hij ziek. Ontroerend is het verhaal van zijn sterfbed, toen hij tegen zijn kinderen zei: *God heeft mij gevraagd of hij mij thuis zal halen. Ik had zo graag nog een tijd bij jullie willen zijn, maar ik kan die uitnodiging niet negeren.*

Enkele preken van Ds Kramp zijn gebundeld uitgegeven, zoals *Het stervende en vruchtdragende tarwegraan* en *'s Heeren kerk in de leerschool Godes*.

Het einde van de Bornse gemeente

Na het vertrek van broeder Kramp naar Enkhuizen was het spoedig gedaan met de plaatselijke gemeente. De meeste leden gingen voortaan naar de Gereformeerde Gemeente van Almelo.

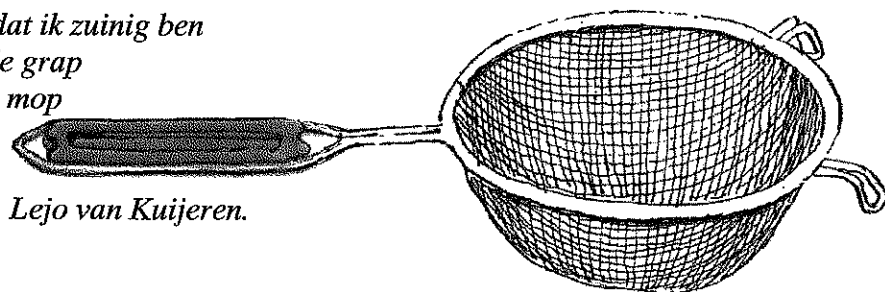
J.J. Grootenboer.

MARSKRAMERS DELIGHT

*Hij toonde mij zijn hele bezit
een zeef voor zijn herinneringen
wat mooie dromen en geluuksmomenten*

*Kies maar, zei hij, het hoeft echt
niet veel te kosten, 't is haast te geef*

*Ik koos de zeef omdat ik zuinig ben
van aard en voor de grap
een reeds bejaarde mop
met baard.*

Lejo van Kuijeren.

Iej mot wat wean a'j wat wilt lieken

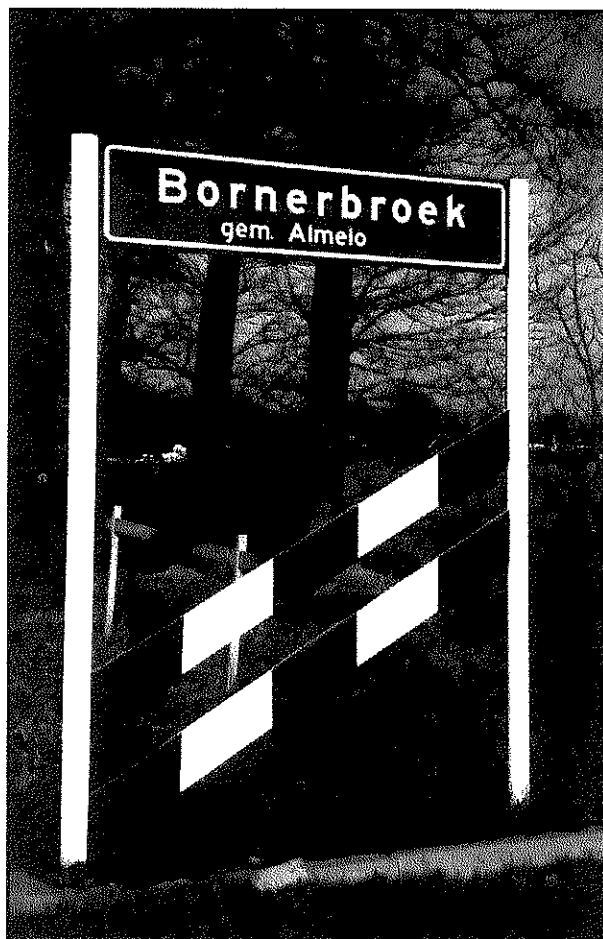
ZO WAS 'T, ZO IS 'T

Geen van ons kan zich de tijd herinneren dat Bornebroek GEEN deel uitmaakte van de gemeente Borne. Bovenstaande foto werd in 1996 gemaakt toen iedereen het nog, alleen al op grond van de naam, vanzelfsprekend vond dat dit kerkdorp bij onze gemeente behoorde.

Helaas, de politiek heeft sindsdien anders besloten...

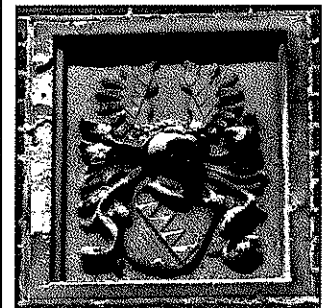
Vanaf 1 januari van dit jaar is, door de herindeling, het gebied van onze gemeente enorm in omvang afgenomen. En er lijken maar weinig mensen te zijn die dat als positief ervaren. De meest vreemde zaken openbaren zich nu. Zelfs een basisschool in het dorp Borne werd in haar voortbestaan bedreigd doordat de norm voor het minimum aantal leerlingen niet gehaald zou worden. De stomme regels vermelden n.l. dat bij een kleinere gemeente een hoger leerlingen aantal per school hoort. Als eerzaam burger zou je het omgekeerde verwachten. Gelukkig is een kunstgreep bedacht waardoor dit drama niet heeft plaatsgevonden. Een drama vond wel plaats voor de vele inwoners van het afgesplitste gebied. Zij weten nog steeds niet helemaal waar ze aan toe zijn. We zullen hopen dat ze zich in de toekomst, ondanks alles, toch in de nieuwe gemeente thuis mogen gaan voelen, hoewel sommigen er mogelijk nooit aan zullen wennen...

ASBECK, GESCHER EN LEGDEN

Begunstigd door prachtig weer begonnen we op 19 mei j.l. met enige minuten vertraging ons jaarlijks reisje. Deze keer was het gebied over de grens, gelegen ten oosten van Winterswijk, ons reisdoel. Voor tien uur waren we al bij Gasthof "Waldkrone" te Legden, Kreis Ahaus, waar we genoten van heerlijke "Kaffee mit Kuchen". Hier was het ook dat we de gids, voor een groot deel van de verdere tocht, mochten begroeten. Het was de vroegere waard van deze uitspanning Herr Brüggemann die zich ook nadat hij met pensioen was gegaan graag met de geschiedenis van zijn woongebied bezig houdt.

Na de koffie vertrokken we naar het kasteel Egelborg bij Legden, een huis gelegen aan de Dinkel en bewoond door Freiherr Klemens von Oer. We genoten, mede door het fraaie weer, van de prachtige wandeling om het gebouwencomplex. Het moet in de bloeitijd een zeer fraai geheel geweest zijn. Thans zou een flinke restauratie welkom zijn, maar dat zal wel een zeer kostbare zaak worden. In de vroege middeleeuwen werd het kasteel bewoond door de Heren von Eghelmarinc. In 1400 werd het goed "Egelberding" genoemd en was toen in het bezit van de borgmansfamilie Von Billerbeck.

Het wapen van het geslacht Von Oer.

Het kasteel Egelborg zoals wij dat mochten aanschouwen.

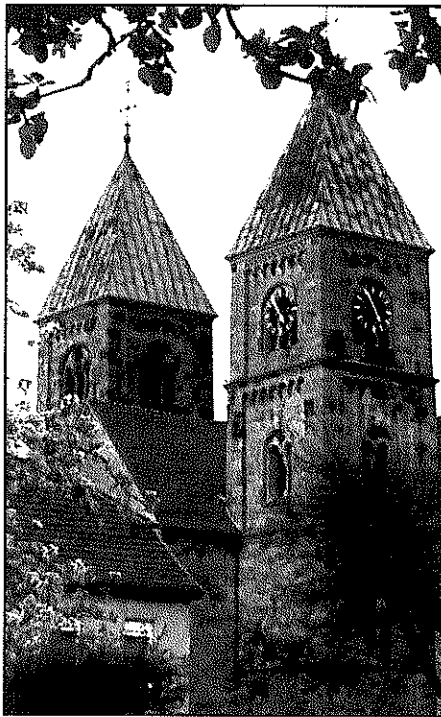

De Noordvleugel van het hoofdgebouw is het oudste; daar tegenaan staat een torentje met renaissancekenmerken en er staat het jaartal 1559 op. In 1714 werd de westelijke vleugel herbouwd, deze heeft dan ook typische barokkenmerken. In dit gedeelte van het kasteel bevindt zich een zeer fraaie empirezaal. Het poortgebouw is helaas in de 19^e eeuw afgebroken en vervangen door het huidige in neogotiek dat minder te waarderen is. Door huwelijk van de erfdochter Elisabeth Margaretha von Billerbeck, wed. von dem Berge zu Neuengraben, met Jobst Casper von Oer

in 1670, kwam de Egelborg in het bezit van deze familie. Er is overigens een aanwijsbare familierelatie met de vroegere bewoners van Weleveld. Op een helaas verdwenen monument in de oude kerk in Borne, ter nagedachtenis van Christoffer Scheele tot Welvelde, prijkte eens

het geslachtswapen van Oer tussen de overige kwartieren. Christoffer was n.l. achterkleinzoon van Johan Scheele die gehuwd was met een telg uit het geslacht Von Oer.

Het kasteel lieten we achter ons om een deel van de oude kern van Legden te bewonderen. Ook hier vertelde onze gids tal van bijzonderheden. Er waren fraaie, helaas (nog) niet

De Brigidakerk in Legden

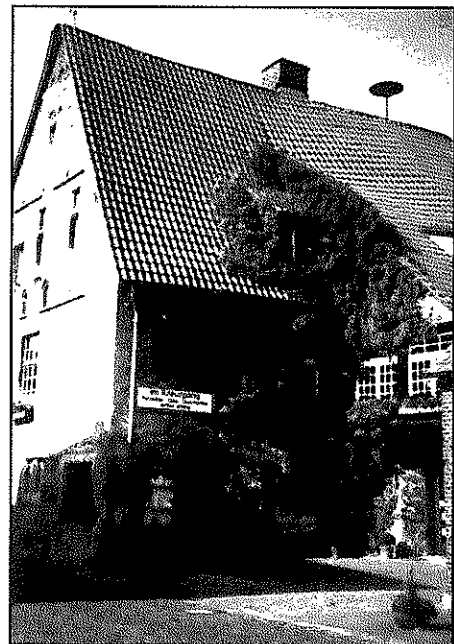
gerestaureerde panden in de Busshook, verder een spieker en de fraaie St. Brigidakerk. De kerk is vernoemd naar de Heilige Brigida van Ierland ($\pm 450-523$) die de abdis was van het eerste klooster in Ierland genaamd Cildera (dit is: kerk van de eik; het staat in het huidige Kildare). Brigida, of Brigitta zoals ze in Nederland ook wel wordt aangeduid, was de beeldschone dochter van het stamhoofd van Leinster en zou worden uitgehuwelijkt. Ze wilde in het klooster en bad, als christen, vurig om toch maar lelijk te mogen worden. Haar gebed werd verhoord en zo bleef ze maagd en kon in het klooster gaan waar ze abdis werd. Later zou haar schoonheid zijn teruggekeerd...

De kerk zou zijn gesticht door Bisschop Hermann I van Münster (1032-1042). Een groot deel van de kerk is echter duidelijk van latere datum. Dit laat-Romaanse kerkgebouw was het bezoeken zeker waard. Het bevat een typische boogconstructie met ronde vormen. Enkele fraaie grafstenen met wapens van plaatselijke notabelen sieren de wanden. Zeer bijzonder is de afbeelding van de "Boom van Jesse" in het middelste koorvenster. Het is het oudste kerkvenster van Münsterland en stamt uit de jaren 1230-1250.

Een prima diner genoten we in gasthof "Reers" in Asbeck. Na het diner bezochten we de watermolen en de Stiftkerk. We besloten de rondwandeling in de Stiftpoort, nadat we een winkeltje, "Im Kreuzgang" geheten, gevestigd in het oudste gebouw van Asbeck hadden bekeken. Dit gebouw maakte eens deel uit van het oude klooster. Het Stift Asbeck werd in 1136 door de bisschop gesticht. In 1173 werd het een vrouwenklooster waarna in 1188 de bouw van de kruisgang een aanvang nam. Het klooster is in 1806 opgeheven.

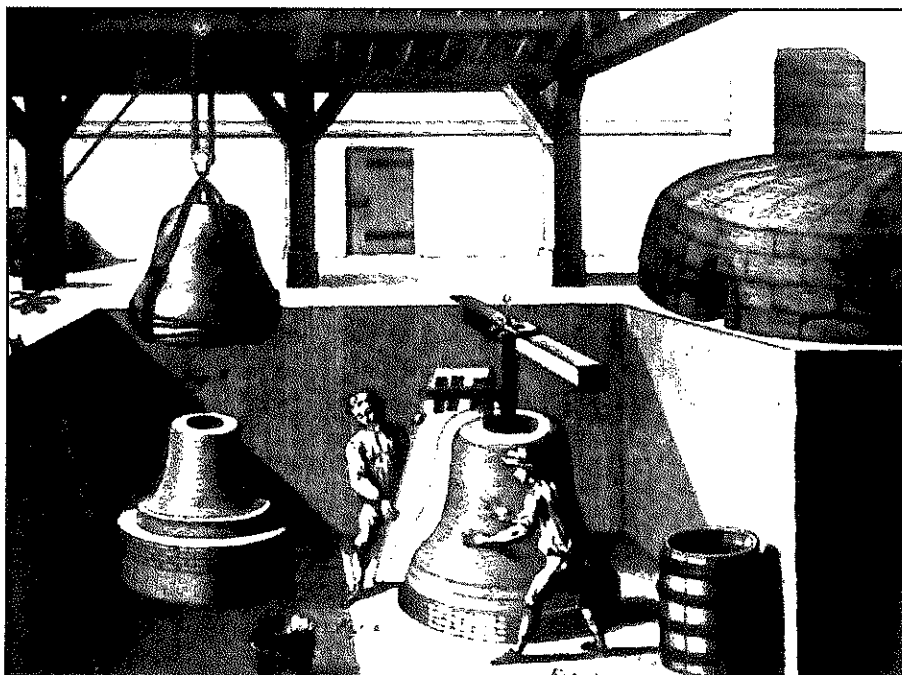
In de bovenzaal van de Stiftpoort namen we afscheid van onze gids die we daarna terug brachten naar Legden, terwijl we onderweg nadachten over het mooie feit dat de rond 1200 inwoners van dit dorpje kans zien om zoveel moois te behouden!!

Rechts het winkeltje "Im Kreuzgang" te Asbeck.

Ons volgende en laatste reisdoel van deze dag was het klokkemuseum in Gescher. Dit museum beschikt over een uitgebreide verzameling van oude klokken en men brengt er fraai in beeld hoe klokken werden gegoten. De rondleiding werd soms wat luidruchtig door de klankdemonstraties met o.a. een rubberen hamer. Het gieten van een klok werd uitgelegd en gaat als volgt (er zijn meer mogelijkheden): Men maakt een holle ruwe stenen vorm die met leem wordt omgevormd tot de gewenste binnenklokvorm. Na drogen met een klein vuurtje binnen de stenen vorm, wordt de z.g. valse klok van leem gemaakt die via een dun waslaagje vrij blijft van de basisvorm. Het geheel wordt van een laagje was voorzien en de versieringen, in was, worden aangebracht. Na uitharden en opnieuw drogen wordt de mantel aangebracht die, wanneer ook deze voldoende is uitgehard wordt verwarmd om de was te verwijderen. Daarna wordt de mantel opgehesen waarna de valse klok verwijderd kan worden. Na terugplaatsen van de mantel wordt het geheel rondom in aarde opgesloten en aangestampt om te voorkomen dat de lemen buitenmantel tijdens het gieten zou barsten. Daarna wordt de klokkroon, d.w.z. het deel waar de ophangogen in gegoten moeten worden, geplaatst.

Vervolgens kan het eigenlijke gieten beginnen waarbij een vloeibaar mengsel van koper en tin bij een temperatuur van meer dan 1000 °C wordt ingegoten.

Het maken van de binnen- en buitenmal voor het gieten van een klok.

Al met al was ook dit alles weer de moeite van het bekijken waard. De bezoekers hebben kennelijk zeer genoten van dit midden in een cluster van musea gelegen klokkemuseum.

Na een vlotte thuisreis arriveerden we tegen zes uur weer in Borne. We mochten terugzien op een zeer geslaagde reisdag. De leiding komt weer alle lof toe voor de goede organisatie van dit voor een ieder zo aantrekkelijke programma. Dank dus aan de reisleiding en volgend jaar graag een nieuw programma!

F.J. van Capelleveen.

Ok de langste reis begeent met 'n trad

UIT HET AANTEKENBOEK VAN J.B. SCHOEMAKER 4

Behalve een rekeningenboek liet dokter Schoemaker (☼ 1799; † 1879) ook een aantekenboek na. Het boek begint in 1848 en loopt door tot 1875. Enige van de aantekeningen in het dagboek komen in deze kleine artikelenreeks aan de orde.

Over de Weleveldse Mullers of Mulders; vervolg. Om aansluiting te geven aan de familie van Maria Aleida Mulder, de vrouw van dokter J.B. Schoemaker, beschreven in de vorige aflevering in deze serie, volgt hier een stukje "Mulder-geschiedenis" aan de hand van aantekeningen in een ongedateerd stuk van ene Johannes Berns. Daarmee hopen we duidelijk te maken waar we Maria Aleida Mulder in de Mulderfamilie moeten plaatsen. Ook dit stukje nemen we integraal over:

Woltero Mulder, geboren voor 1709 zoon van Henricus Muller en Margaretha = broeder van Gerardus = huwde met Aalleides de Beer, dochter van Herm Beer en Jenneken Velthuis, de famieli Beer woonde op het toen aanzienlijk erf "het Reest" te Weerselo (over de famielie Beer hierachter).

In het doopboek zijn de navolgende kinderen van Wolters Mulder en Aalleides Beer aangeteekend:

- 1724. 26 Novb Lambertus Jodocus Muller en Woltero et Adelheides Beer.*
- 1726. 6 Aug Joannes, patrius Euphemia en Herm Beer.*
- 1729. 21 Maart Hermannus*
- 1731. 10 Maart Wilhelmus, partius Joanna Janze Muller en Nicolaus Beer ten Daggel*
- 1732. 31 Maart Hedeugis, patris RD Gerardus Peusse et Adelheidi Muller*
- 1737. 5 Maart Joanna, patrius Nicolaus Beer ten Daggel en Joanna Aling.*

Lambertus Jodocus Muller geb 26 Novb 1724 | zie boven – trouwt 28 Mei 1753 met Aaelijes (geen kinderen)

*Woltero Mulder, geboren voor 1709
Zoon van Henricus Muller en Margaretha
broeder van Gerardus; huwde met Aalleides
de Beer, dochter van Herm Beer en Jenneken
Velthuis, de famielie Beer woonde op het
toen aanzienlijk erf "het Reest" te Weerselo
(over de famielie Beer hier achter).
In het doopboek zijn de navolgende
kinderen van Wolters Mulder en Aalleides*

Het begin van de niet geda-
teerde aantekeningen van
Johannes Berns.

Hermannies Mulder, zoon van Woltero Mulder en Aalleides Beer geb. 21 Maart 1729 huwde met Gertrudis: (Hiervan kinderen)

- 1755. 12 Decbr Wolterus Mulder en Hermannus et Gertrudes*
- 1757. 16 April Gesina Aleides, patrius Bern Helmich en wilhelmina Mulder*
- 1758. 7 Maart Gerardus, patrius Wolterus Mulder en Gertr Helmigh*
- 1760. 27 Decbr Adeleides, patrius RD Bernt Brugginck en Crutena Wantinch*
- 1761. 3 Februari Antonices, patrius Bern Helmigh en Joanna Mulder*

Hermannes Mulder huuwde voor de 2^e keer met Maria Elizabeth. Hiervan kinderen:

1767. 8 Julij Johannes Wolterus Mulder ex Hermannes et Maria Elizabeth patrius JH Lokamp en Hedueges Mulder

1769. 10 Novbr Maria Euphemia patrius Lambertus Jodocus Mulder en Euph Lokamp

1772. 13 Aug. Maria Aleides Gertrudes

Wolterus Mulder zoon van Hermannes en Gertrudes geb. 12 Decb 1755, huuwde met Joanna Meyers, en woonde te Almelo, en lieten eene dochter Maria Aleida na, die op 26 Februari 1829 in den echt werd vereenigd met den Heer Johannes Bernardus Schoemaker, geneesheer te Borne.

Terwijl Wouterus Mulder zijn half zuster Maria Aleides Gertrudes dochter van Hermannes Mulder en Maria Elizabeth geb. 13 Aug. 1772 huuwde met Joannes Nijhof, die eene zoon Johannes Antonius nalieten, en voorkomt in het doopregister als 1711(?). 22 April Joannes Antonius ex Johannes Nijhof en Maria Mulder, patrius Henrico Mulder en Aleides Calverinck Hij overleed - ... en was gedurende ... jaren penningmeester der Vereeniging van de H. Vincentius a Paala.

Johannes Berns.

Dit laatste gedeelte is kennelijk toegevoegd om twee halfzussen met de naam Maria Mulder van elkaar te kunnen onderscheiden. Onduidelijk is echter het jaartal 1711. Dit zal wel een schrijffout (van Johannes Berns?) zijn omdat de moeder pas in 1772 werd geboren....

(Men zou, als ze er nog zijn, ter controle hierop eventueel de doopboeken uit die jaren na kunnen kijken).

J.B.F. Leuverink.

Iej kunt nich mear zeggen a'j te vertellen hebt

BRIEF VAN L.J. VAN HAMBROICK jr. AAN H.J. BOS

Inleiding

In een eerder artikel hebben we al kennis gemaakt met Lambert Joost van Hambroick jr. n.l. als vaandrig en luitenant. Een brief uit 1783 van deze Lambert Joost van Hambroick, mogelijk vanaf 1748 woonachtig op Weleveld, aan Hendrik Jan Bos (landrentmeester van Twente) te Oldenzaal, geeft ons o.a. een beeld hoe het er politiek gezien toen in Twente aan toe ging. Hendrik Jan Bos als verwalt (= plaatsvervangend) landrentmeester van Twente diende ook zorg te dragen dat de belasting voor de Ridderschap en Steden (de Overijsselse regering) werd ingevorderd. Met Joan Palthe uit Oldenzaal en Van Hambroick sloot hij enige accoorden over deze inning. Deze accoorden geven ons een beeld van de functies die Lambert Joost uitoefende, en hetgeen hij daarvoor opstreek. Een volgend artikel zal dit uitgebreider belichten. Toentertijd was er nog geen telefoon, laat staan e-mail, om elkaar te kunnen informeren. Daarom was er (veelvuldig) briefcontact. Een brief, die ook de politieke toestanden van die tijd beschrijft, is bewaard gebleven in het stadsarchief van Oldenzaal (Lit. 1).

De politieke situatie

Om het onderstaande artikel beter te kunnen begrijpen is eerst een kleine inleiding, in grote stappen, nodig. Het patriottisme wordt daarbij misschien wat uitgebreid behandeld. Dit is echter wel nodig om de later te behandelen brief te begrijpen. Robbert Hendrik van Hambroick, officieel sinds 1765 Heer van Weleveld, was een der personen die in Twente (vlak voor 1800), naast een groot aantal anderen, bestuurlijk nogal wat invloed had. Omdat hij een Havezate en daarmee bezittingen van meer dan fl. 25000 had, was hij gerechtigd in de Staten zitting te nemen en dus deel van het landelijke bestuur uit te maken.

Toen in 1581 de Staten van Holland koning Philips II van Spanje afzwoeren en het gereformeerde geloof als enige toegestane voorstonden, duurde het nog tot 1648 (de Vrede van Munster) tot dit officieel werd uitgeroepen. De politiek in zowel de provincies als in de steden en dorpen werd uitgeoefend door de gereformeerden inwoners. Katholieken noch joden of doopsgezinden konden in de stedelijke regering worden gekozen of een overheidsbaan verkrijgen.

Philips II, 1528-1598, de zoon van Karel V die door zijn absolutistische streven oorzaak was van het ontstaan van het vrijheidsstreven.

In bijna de gehele 18^e eeuw werd Europa verscheurd door allerlei oorlogen. Deze brachten in de Republiek een sterke economische achteruitgang teweeg. In 1747 waren Franse troepen het grondgebied van de Republiek der Nederlanden binnengedrongen. Willem Karel Hendrik Friso (Willem IV) werd tot erfstadhouder van de gehele Verenigde Nederlanden benoemd. Hij was dit al van Friesland, Groningen, Drente en Gelderland. Holland en Zeeland wilden zich voordien nog niet aansluiten. Het prestige van de drosten en de ridderschap (de edelen) in de diverse gewesten werd met zijn benoeming weer vergroot, waardoor de bevolking juist weer meer werd onderdrukt. De Staten van Overijssel, bestond uit de Ridderschap ten plattelande en de burgemeesters uit de drie grote steden van Overijssel, Deventer, Zwolle en Kampen. Zij hadden samen het bestuur in handen.

In de kleine en grote steden bestond het bestuur uit een magistraat en raad, samengesteld uit de burgemeesters en een gezworen gemeente of meente (= nu gemeenteraad). De burgemeesters bezaten de uitvoerende en rechterlijke macht, maar deelden de wetgevende macht met de gemeenslieden. In de regel werd de magistraat door de meente gekozen. In de dorpjes, en dus ook Borne, werd het bestuur uitgeoefend door de door de Staten aangestelde Richter, gesecondeerd door een aantal dorpelingen. Het bestuur van de marken Zenderen, Bornerbroek en Hertme was samengesteld uit een Holt- of Markenrichter, bijgestaan door een aantal goedsheren (=eigenaren) van de gewaarde erven (die erven welke van oudsher het recht hadden op een aandeel op de woeste grond in de marke gelegen).

Door de bovenstaande tweedeling: de kleine groep die het voor het zeggen had en de "makke" massa, ontstond langzamerhand verzet. Het meest frustrerend voor het katholiek gebleven deel van de bevolking was dat voornamelijk de gereformeerden het actief en passief kiesrecht bezaten. In sommige stadjes en dorpen en zeker op het platteland was het de Staten niet gelukt om de invloed van de pastoors en de katholiek gebleven schoolmeesters te breken. De meerderheid van de bevolking bleef katholiek. Gelaten heeft dat katholiek volksdeel gebruik gemaakt van die kleine vrijheid die zij genoten, het toestaan van het houden van godsdienstoefeningen in getolereerde (kerk)schuren (Lit. 2).

Genoegzaam is bekend dat de drost van Twente, Van Heiden Hompesch, op het Huis Ootmarsum wonend, in het vierde kwart van de 18e eeuw, de Republikeinse wetten stringent toepaste en niets door de vingers ziende, zich de katholieken van Twente nogal tegen zich in het harnas heeft gejaagd. De drost oefende het bestuur uit, o.a. door de benoeming van rechters en sprak recht in criminele-, bezits- en huwelijkszaken in zowel de kleine steden als op het platteland. Zo was de markenrichter verantwoording verschuldigd aan de drost.

De Patriottenbeweging

In de jaren na 1748 groeide er onder de bevolking onvrede over het erfelijke stadhouderschap.

Zowel Willem IV als V waren geen doortastende personen. Vooral Willem V, die teveel aan de leiband van zijn voormalige voogd, de hertog van Brunswijk-Wolfenbützel liep, stelde teleur, zelfs bij de felste Orangisten. Hij benoemde op eigen gezag diverse personen in ambten op plaatselijk en provinciaal niveau, alsook in het leger. Niet vreemd dat alle riddermatigen, dus de havezatebewoners, en de stedelijke regenten "prinsgezind" waren, althans naar buiten toe (Lit. 3).

De Hertog van Brunswijk-Wolfenbützel. Hij was o.a. voogd van Willem V tot deze meerderjarig werd.

Binnen de kringen van de regenten heerste veel corruptie. Tegelijkertijd zien we dat na 1760, de economische situatie verslechterde. Weinig werd er aan de leniging hiervan gedaan. Dit nu wekte verzet: staatsgezinde aristocraten, zakenlui, teleurgestelde

Orangisten en de gegoede burgerij, die uit de regering werden gehouden, sloten zich aaneen. De Patriottenbeweging was ontstaan. Deze groep mensen ging streven naar economisch herstel en democratisering van de stedelijke besturen. Zij waren het die streefden naar vernieuwing door een eind te maken aan de verdeling van de belangrijke ambten onder de regentenfamilies.

Vanaf 1780, naar aanleiding van de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784), groeide het verzet sterk, omdat de vloot werd verwaarloosd, hetgeen gunstig was voor Engeland in verband met het voeren van handel. Hierdoor was de Republiek uitgesloten van de inkomsten uit de koloniën. Deze waren door de Engelsen bezet. Het "ondergrondse" verzet uitte zich in het laten verschijnen van allerlei pamfletten, kranten en prenten. Tevens ging men zich ook bewapenen, middels oprichting van vrijkorpsen. De voorgangers van de Patriotten, de plaatselijk opgerichte vrijkorpsen (schutterijen) die uit zelfbescherming met geweren oefenden, hadden zoveel macht verworven dat zij toen het in sept. 1783 echt menens werd, in opstand kwamen tegen het gevestigde gezag. Zo hebben de inwoners van Almelo zich sterk tegen de Gravin van Rechteren verzet, waarover overigens uitvoerig is gepubliceerd. Ook in andere plaatsen, maar niet in die mate als in Almelo, was er verzet (Lit. 4). Rond 1785 was de Republiek redelijk welvarend. Dat er in Duitsland een oorlog woedde, merkten wij hier ook, want veel soldaten van allerlei nationaliteit zwierven hier rond. Er was hier dus verdeeldheid

ontstaan tussen de staatsgezinden of patriotten en de Oranjegezinden (de gevestigde orde). Het prestige van Willem V verminderde gestaag in de ogen van het volk. Het volk was de kostbare hofhouding beu. Het Binnenhof, voorheen uitsluitend bestemd voor de rijtuigen van het hof, werd door iedereen gebruikt. In 1785 werd Willem V, gehuwd met de Duitse prinses Wilhelmina, dan ook door de patriotten uit Den Haag verdreven en Willem probeerde vanuit

Willem V op vrij jeugdige leeftijd in het uniform van de stadhouderlijke garde.

Gelderland met een veldtocht zijn positie te heroveren. Dit nu bleek niet succesvol; grote delen van het land bleven in handen van de patriottische vrijkorpsen. Als Wilhelmina in juni 1787 door een vrijkorps bij Goejan-verwellesluis wordt tegengehouden, roept ze de hulp in van haar broer, de koning van Pruisen. In september trekken Duitse groepen de Nederlanden, en daarmee ook Twente, binnen. Veel patriotten worden weer uit de diverse regeringsvormen gezet, anderen vluchten naar het buitenland om pas in 1795 bij het uitroepen van de Bataafse Republiek terug te keren.

De Patriotten in Twente

Eind 1777 werd in Ootmarsum de patriottische “Société Fraternité” opgericht. Tot voorzitter van de Overijsselse patriotten en dus de belangrijkste tegenstander van de adel, was de in Ootmarsum wonende Antony Vosding van Beverforde (zoon van de hofmeyer van de Hof Ootmarsum) uitgeroepen. Hij werd later, in 1796, tot representant van Overijssel in de Staten van de Nederlanden gekozen. Ook in Almelo is een omvangrijk vrijkorps actief geweest. Het is mij niet bekend of Borne ook een vrijkorps heeft gehad (*neen*; redactie). Gezien de grootte van het toenmalige Borne moet dit uitgesloten worden geacht.

De Patriotten moeten de toentertijd bestaande onderlinge sociale verhoudingen nogal op de kop hebben gezet. Het elkaar naar de ogen kijken of buigen als een knipmes, was voorbij. Men stond nu tegenover elkaar, zij het toch wel op een afstand(je). Degenen die het in Twente voor het zeggen hadden waren de “weldenkende”, lezende en schrijvende “self-supporting” gereformeerde burgers in de dorpen en stadjes en de edelen op het platteland. Zij waren het die van vader op zoon opvolgden en elkaar onderling de baantjes toeschoven. Hendrik Jan Bos (zoon van de in Borne gewerkt hebbende schoolmeester Adam Bos) en in Oldenzaal woonachtig, was de plaatsvervangende landrentmeester van Twente. Hij oefende ook de functie van Markenrichter van Borne uit. Naast het markerichterschap van Borne, vervulde hij hetzelfde ambt in ook nog een aantal andere marken in Twente. Hij was dus voorzitter van diverse markebesturen, die de vergaderingen van de eigenaren van de erven voorzat. Die voorzitter(s) hadden het op het platteland voor het zeggen. Het innen van de diverse belastingen van alle inwoners van het gewest Twente was een van de taken van de plaatsvervangende landrentmeester Hendrik Jan Bos. Hij oefende dit ambt dus tegen een forse betaling uit voor een ander, n.l. de landrentmeester, toen de Heer van Rechteren. Het was voor

Bos een drukke bezigheid. Zoals reeds gezegd deed hij dat in samenwerking met Joan Palthe en Van Hambroick. In 1754 had Van Hambroick als *Rigter van het landgerigt* Oldenzaal met Bos en Palthe een accoord gesloten over de inning van de diverse belastingen.

De brief uit 1783 geeft ons, naast de verrekening over een aantal jaren, een (mooie) kijk op het leven in die roerige tijd. Een bloemlezing:

- Gerefereerd wordt aan de samenkomst van de Patriotten in Hasselt. De Patriotten waren namelijk bang dat de broer van koningin Wilhelmina (gehuwd met Willen V) de koning van Pruisen, over Twents grondgebied met zijn troepen naar den Haag zou trekken om zijn zuster te helpen, hetgeen ook wel geschiedde. (Het zou te ver voeren om hier in dit artikel de Patriottentijd nog uitvoeriger te behandelen). Bos, orangist en dus als tegenstander van de Patriotten, gaat in elk geval naar de vergadering in Hasselt en wordt door Van Hambroick uitgenodigd 's morgens voorafgaande op Weleveld te komen eten.
- Vermelding van een schandaaltje: *dat de meit van Dominee Keiser in de craam is had ik nog niet gehoord, want van Endschede krijg ik geen tijdinge meer*. Over dit soort "nieuwttjes" werd ook toen al met graagte geroddeld.
- Een ander onderwerp: *de tijdinge van Dr Racer (advocaat te Oldenzaal) wegens de vrijheit van de jagt) is te voorbarig* (tijdens de Patriottentijd werd ook het alleenrecht van de jacht voor de adel bestreden en korte tijd later afgeschaft). Er blijkt nog geen besluit genomen te zijn door de Staten: *en is 't alles nog bij 't oude gebleeven. Ze zullen nu eens afwagten wat de hollende gemeente (=de Patriotten) uitvoert en haar geweldinarie te pleegen zig uytstrekt, hoe Doller hoe beeter. Alle die voorheen getekent hebben met haar goet en bloet de vrijheit voor te staan, kunnen nu hun kragten eens toonen en dan moet men afwagten wat de tijt ons leert*.
- En Verder: *tot hiertoe geschreeven hebbende, komt mijn knegt van Voorst en doet mij verhaal wat vreugdebedrijven men te Oldenzaal gehad heeft, met schieten, beieren van klokken en vaendels uitsteken en alderhande sotheden*.

Bovenstaande stukken over de Patriottentijd geven een beeld hoe de adel en een gering aantal bestuurders, over het gepeupel dacht.

G.A.B. Nijhuis

Literatuur :

1. Stadsarchief Oldenzaal OK 64).
2. G.A.B. Nijhuis.
Perikelen over en met schoolmeesters in Ootmarsum en omgeving.
In: Jaarboek Ootmarsum 1997.
3. J.G.Streng.
De echo's van de patriotten; een reactie op reactie.
In : Overijsselsche Historische Bijdragen 113^e stuk, 1998, blz. 140-143.
4. G.J. ter Kuile sr.
De opkomst van Almelo en omgeving, Zwolle 1947.

ERRATA: In het vorige artikel van G.A.B. Nijhuis over L.J. van Hambroick jr., zijn helaas enkele onvolkomenheden geslopen. In de derde alinea op pag. 25 wordt de soldij opgegeven over een periode; dit moet zijn over een week. Verder is op pag. 26 lit. 5 aangegeven terwijl dat lit. 4 had moeten zijn. De op pag. 27 opgegeven verwijzing naar lit. 7 dient te vervallen.

UIT DE FAMILIEKRONIEK WOOLDERINK 6

Nadere algemene, voor Twente belangrijke, gegevens uit de familiekroniek van Woolderink worden in deze artikelenserie behandeld. Thans wordt het hofhorige recht besproken.

De erfwinning van hofhorige boerderijen

Het recht van erfwinning wordt in het Hofrecht geregeld in artikel 15. Als man en vrouw overleden zijn, vererft het erve aan de naaste bloedverwant, die de naam van het erve draagt. Meestal is het de oudste zoon of dochter die opvolgt. Deze moet dan wel binnen één jaar een verdrag sluiten met de landrentmeester van Twente over een behoorlijke erfwinning. Daarvoor moet eenmalig een flinke vergoeding betaald worden. Als bewijs van betaling ontvangt de nieuwe generatie een erfwinningsbrief, waarvan het erve weer tot het overlijden van de langstlevende gebruikt mag worden tegen zeer lage pacht.

... X V. ...

Als hofhorige Lude versterben / hebbende dat selvige Erve oft guede gewonnen van den Rentme: so sal dat Erve ofte guede vererven an dat naeste bloet inden Echte: - Beholtelick dat na doode der gene die dat Erve eerst gewonnen hadden / schuldich sint binnen jaers te verdragen met den Rentme: van wegen Keysers: Majest: van eenre behoorzicker Erfwinninge / na older gewoonte / ende doort na reden ende billickheyt / ende groote des gudes.

Artikel 15 uit het Hofrecht van Twente.

De eerst bekende erfwinning van het erve Woolderink hebben we in een vorige aflevering van deze serie al genoemd. Nadat Arend Woolderink in 1604 overleden is, doet zijn zoon Wessel Woolderink in 1605 erfwinning. De erfwinningsbrief of een kopie daarvan is niet bewaard gebleven. Wel weten we uit de rekening van de landrentmeester dat voor de erfwinning 8 goudgulden, ofwel fl. 11,20 betaald is. Dat is een laag bedrag, maar het is te verklaren doordat Twente in die periode strijdtoneel is. Afwisselend trekken dan Staatse en Spaanse troepen door het gebied en richten grote schade aan. Boeren worden gebrandschat en hun paarden gestolen. Uit het verpondingsregister van 1601 blijkt dat maar een gedeelte van het bouwland van het erve Woolderink in gebruik is en dat geldt ook voor andere boerderijen in Rectum.

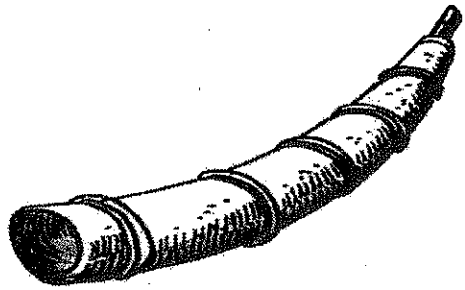
De daarna volgende erfwinning is van 1642. Een kopie van de erfwinningsbrief is opgeschreven in het Hofboek van Delden en het is tevens de enige brief waarvan de inhoud bewaard is gebleven. Daarom gaan we er in de volgende aflevering wat uitgebreider op in. De erfwinning wordt gedaan door Rolf Woolderink en zijn vrouw Swenne. Rolf is niet de zoon van Wessel want volgens het Hofboek doet hij op Hemelvaartsdag 1643 opvaart op het erve Woolderink als Roeleff Smeijnck, vrij geboren op het erve Smeijnck. Swenne woont dus al op het erve Woolderink en Rolf trouwt er bij in. De rentmeestersrekening vermeldt als betaling: Roeloff Woelderinck, synde een arm man, van erfwinning fl. 40,00.

H.A.M. Woolderink.

HISTORIE EN TRADITIE

Mirreweenterhoorn bloazers op Weelveeld.

De "Boornse Mirreweenterhoorn Bloazers" (BMB), van de grond kōmmen in 1978, hebt in 'n adventstied 'n drok program. 't Is joa mear nen kotten tied, noagenog vief wekke, dat de heurne vuur 'n dag wōrdt 'ehaald en d'r bloazen mag wōdden. Meestentieds 's oawens zo tegen 'n uur of zeuwen.

Dee ongeschreven wet hoolt nen rechtgeaarden mirreweenterhoorn bloazer dan ok gern in ere. Want loa-w noe eerlijk wean, as alman zo mear vuur 't vaderland wat vot zit te toeten, zol 't nen groten prōttel wōdden met de oale traditie. Dat mö-w nich hebben. dat mö-w nich. Nee, bloazen vanof 'n eersten zundag in 'n

advent, en met dree könnige (6 jan.) zit et d'r vuur 'n joar wier op.

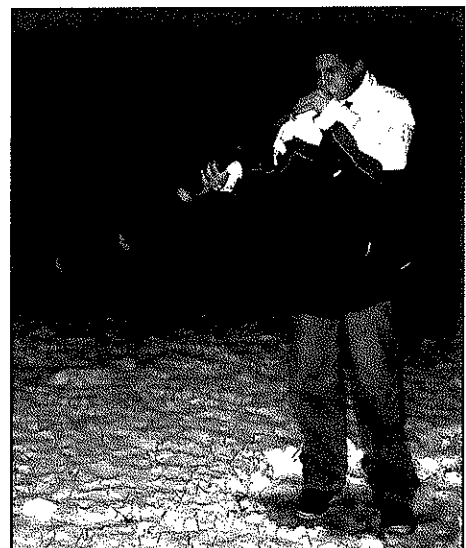
Nen echten Twentsen bloazer heult zich doar an. Kö-j noagoan dat de BMB-leu zich alle möaite doot um in Boorn en boerschop 't sonore geluud op passende wieze te loaten heuren. 'n Eenen blōs laank, 'n anderen kot. Wat leu heel good en zuuwer, mear d'r wil ok wal ees nen meenderen dag bieje wean. Hoge of leage stemming, wat lig an 'n snit van 't hoorn; 't dōt d'r nich too. As 'n Oalen roop" mear heurd wōrdt in opeenvolgend bloazen, he-w d'r plezear an. Dat ok jongs en wichter d'r leefebrieje an beleawd, doar ma-w bliej met wean. Jan Hassels Mōnning hef zōlfs ne wisselpries insteeld vuur 'n besten Boornse bloazer oonder de achteen joar!

Pim Bruggink kreeg de pries de eerste moal, en vergangen joar hef Joost Kamphuis 'n beker oawernōmmen. Aandere joaren hef Boorn, in Regien Ellenbroek, al ees nen "wereldkampioen" junior-bloazen op leawerd.

Joa leu, 't mirreweenterhoorn bloazen leawt ok bieje de jonge leu en dat dōt oons good. Wazzen d'r vergangen joar nich 180 jonge bloazers oet de boerschoppen bieje de junioren demonstratie in Losser? Noe, dan! En zo mōt 't verdan, duurgeawen van de oale bloastraditie...

In 't volle blasprogram 2000 van de Boornse bloazers veunen wieje, 'n kleen geatje. 't Jubileum "700 joar Weleveld" kon, dachen wieje zoonder mirreweenterhoorn bloazen nich vuurbieje goan. " 'n Heer van Weelveeld" was d'r doadelijks ok steal vuur. 27 December, 'n dearden kerstdag, zol 't angoan. Den oawend was 't 'n mooi wit laandschop, mear 'n luk doo weer. De sneekloetens bakken oons oonder de kloomp, mear dat nammen wieje vuur leef. Bloazen op historische grond en dat met 'n jubileum, keump joa nich alle daage vuur, is nich woar?

Um zeuwen uur knuppen de "burgemeester" van de boerschop, Wim ter Keurs, 'n droad d'r vuurhen. Alman, en dat wazzen d'r nich weanig, stellen zich op

op de ruimte binnen de grachte. De familie Kwint-Hänisch ten Cate, “ ’n Heer”, was d’r met ’n kōrfke “Welevelds kruudenbitter” en leut de kleane gleaskes rond goan. ’n Koppelke leu van ’t Weelveeld wazzen optrommeld en heulen d’r noabervisite in ’t klean. Vuurman Wim Kiewik bleus ’t gebuuren lös. De Boornse bloazers hadden d’r ok naa wil an. Ter Keurs smeeet nog ees wier ’n paar dikke kluppelen echt Weelveelds eeken in ’n veurkoorf, en zo gung ’t ’n uur laank plezearig verdan, dat deer ’t.

As vanzölf wōdden doar ’n besloet geboren: “Dit mö-w van noe of ieder joar doon, hier op de grond van Huize Weleveld”. Noe wee-j d’r van hoo of traditie en historisch besef in leawen bliewt. **Leu, ok kommen!** ’n Dearden kerstdag, 27 december, mooier kan ’t nich.

Johan Kwast.

BORNE IN DE JAREN TWINTIG 5

Over de R. K. Kerk aan de Stationsstraat wordt in de “V. V.”-gids het volgende meegedeeld:

De Tweede toren van BORNE rijst boven de R. K. Kerk. Dit gebouw, waarvoor in 1888 door pastoor Warnink de eerste steen werd gelegd, is een bezoek ten volle waard. Aan den bouw van deze kruiskerk met zijn sierlijken dakruiter, is veel zorg besteed. Het gebouw, opgetrokken in grijsroden baksteen, verlevendigd door donkerroode profielsteen en spaarzaam aangebrachte zandsteendetails, is uiterlijk rustig van tint en vormt, mede door zijn geschikte ligging, aan een splitsing van hoofdwegen (Groote straat, Almelosche straat en Stationsstraat) een sieraad van het dorp.

Over de totstandkoming van deze kerk, op deze plaats, is intertijd heel wat te doen geweest. Nadat duidelijk was geworden dat de oude Waterstaatskerk aan de Koppelsbrink te klein en te oud was geworden moest er een nieuwe kerk komen. Men kocht daarvoor een stuk grond, ongeveer op de plaats waar nu de parkeerplaats van “De Bijenkorf” is. Omdat

toestemming voor nieuwbouw uitbleef en de parochie geld nodig had, werd het stuk grond weer verkocht. Later, toen de bouw van een nieuwe kerk zeer urgent werd en er wel toestemming was voor nieuwbouw, kon men het stuk grond niet opnieuw verwerven. Veel kommer is er geweest door de keuze van de nieuwe plaats, "zo ver" vanaf het gebied waar de oude kerk stond.

In de gids staat verder:

Een beeld, voorstellende den kerkpatroon St. Stephanus, is in den voorgevel, boven den hoofdingang, aangebracht. Het interieur bevestigt geheel den indruk, die de buitenbouw geeft. Het bijzonder lage middenschip, zonder eigen vensters, ontvangt zijn licht door de ramen in zijbeuken en transept. De gebrandschilderde glazen, ten deele door gegoede Katholieke families geschonken, dempen het licht en geven aan het interieur een gevoel van wijding en intieme bekoring. Altaar, communiebank en preekstoel zijn fraai uitgevoerd en evenals de lichtkronen in den stijl der kerk gehouden. Het gebouw bevat 1000 zitplaatsen; bouwmeester was Nic. Molenaar, terwijl het door den schilder Waterkamp werd gepolychromeerd. Op 5 December 1888 is het in gebruik genomen na consecratie door Mgr. Snickers.

Zoals met zoveel kerken werd, na het Vaticaanse concilie, het interieur aangepast en werden de beschrijvingen en diverse attributen groten-deels uit de kerk verwijderd. Dit had een ernstige verschraving van het aanzien van het binnenste der kerk tot gevolg. In de jaren 1987-1988 werd de kerk grootscheeps gerestaureerd. Ook de kleuren kwamen terug in de kerk. De beelden werden in de loop der jaren weer stuk voor stuk gepolychromeerd. Het 100-jarig bestaan van het kerkgebouw werd in 1988 op grootse wijze gevierd.

We gaan in een volgende aflevering met de Stationsstraat verder.

Chroniqueur.

Het fraaie beeld van St. Stephanus in de voorgevel van de kerk.

MONUMENT 14

Het Sint Johannes gesticht aan de Stationsstraat werd in 1894 gebouwd. De architect was de Haagse bouwmeester Nicolaas Molenaar die we ook kennen van de bouw van de nabij gelegen R.K. St. Stephanuskerk. Aannemers waren G. Braakhuis en F. Morselt, beiden uit Borne.

De rechtere vleugel had aanvankelijk geen verdieping. Deze werd er later opgezet. Het gebouw werd gerealiseerd als een klooster met meisjesschool. Zusters van de congregatie van Zusters van Liefde uit Schijndel werden in mei 1895 de eerste bewoners. Ze hebben heel veel voor het onderwijs in Borne betekend. Aanvankelijk werd alleen een lagere meisjesschool geopend. Later, in de jaren twintig, hebben vele meisjes uit ons dorp en zelfs uit Almelo en Hengelo, door de opleiding die ze van de zusters kregen, hier hun U.L.O.-diploma gehaald. Ook de in 1921 geopende, maar in 1993 gesloopte, huishoudschool werd toen door de zusters geleid.

De ontwikkelingen in onze maatschappij zijn ook aan dit klooster niet voorbij gegaan zonder sporen na te laten. Nadat de oostelijke en noordelijke vleugel in de jaren zeventig werden verbouwd en uitgebreid, heeft het nog enkele jaren, met twintig kamers, als tehuis voor bejaarde zusters gediend. Deze zusters hebben het gebouw echter in 1999 moeten verlaten. De kosten werden te hoog en het klooster werd nog maar gedeeltelijk bewoond. Daarom werd het verkocht aan de Stichting Wonen Borne. Op een viertal na, zijn de zusters weer terug gegaan naar hun moederklooster in Schijndel. Thans worden er in de oostvleugel woonunits aangebracht en zal een aantal verstandelijk minder bedeeden er, onder begeleiding, hun thuis hebben. Een groot deel van het gebouw heeft echter nog geen bestemming. Gelukkig is eenieder, waaronder ook de bestuurders van Borne, het er over eens dat dit voor Borne historisch zo belangrijke pand haar uiterlijk dient te behouden...

BORNSE AVONDMAALSBEKERS EN HUN HISTORIE

De drie fraaie zilveren avondmaalsbekers van de Nederlands Hervormde kerk te Borne, zijn aanleiding geweest na te gaan, waar en door wie zij werden vervaardigd en hoe zij in Borne terecht zijn gekomen.

Jaren lang was er een band tussen de eigenaars van de havezathe Weleveld te Zenderen en de Nederlands hervormde kerk te Borne. De kasteelheer bezat het z.g. collatierecht en moest o.a. zijn goedkeuring hechten aan het benoemen van een dominee of pastoor, koster, organist en schoolmeester. Daarnaast had hij het recht op een paar banken en begraving in de kerk. Deze rechten gingen telkens over, al dan niet door vererving, op een volgende kasteelheer.

De laatste bewoners van Weleveld waren leden van de familie van Hambroick, een oorspronkelijk uit het Rijnland afkomstig geslacht. Het echtpaar Robert Hendric van Hambroick en Amalia Sofia Herberdina von Rhoeder, schonken in het jaar 1765 twee identieke zilveren avondmaalsbekers aan de kerk. Beide bekera zijn gekeurd met hebben de volgende merken: Mt.= meesterteken, een boom in een ovaal schild (Jan Pereboom); jaarletter N (1765) in een gekroond vierkant schild en een provinciaalkeur van Friesland met twee boven elkaar geplaatste lopende leeuwen in een gekroond rechthoekig schild + een trembleersteek.

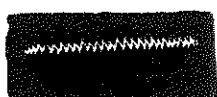
1765

Dit is de afbeelding van de gebruikte jaarletter, vanaf ± 1500 in gebruik. Elk jaar had zijn eigen letter. Was het alfabet opgebruikt dan begon men opnieuw met de letter A maar dan in een andere uitvoering.

1756

Dit is de afbeelding van het gebruikte Provinciewapen van Friesland.

Deze afbeelding toont een voorbeeld van een trembleersteek, dit is een uitgestoken zigzaggroef, vaak te zien op de onderzijde van een zilveren voorwerp. Dit werd aangebracht om een kleine hoeveelheid zilver af te kunnen nemen en dit te vergelijken met een ander stukje zilver waarvan het gehalte reeds vaststond.

Om fraude tegen te gaan werd er in Nederland vanaf ongeveer 1382 gekeurd en gemerkt. Dat gebeurt tot op heden nog. De officiële instantie hiervoor is Het Waarborg te Gouda.

De hoogte van de bekera bedraagt 11,5 cm; de diameter van de geprofileerde voet is 5,7 cm en de diameter van de bovenzijde is 9,1 cm. Op het gladde bekervormige lichaam is, in twee ovale schilden, een gekroond alliantiewapen van het echtpaar Van Hambroick-von Rhoeder aangebracht; beide schilden zijn in een cartouche geplaatst met daaronder een banderol, waarop het jaartal 1765 staat gegraveerd. In het linker wapenschild is een staande gekroonde leeuw (Van

De bekera van de familie Van Hambroick.

Hambroick) in het rechter schild, in een schuine band, drie rozen (Von Rhoeder).

Dat de bekers in Leeuwarden zijn aangeschaft, mag worden afgeleid uit het feit, dat beide echtelieden aan het stadhoudelijk hof waren verbonden, respectievelijk als opperhofmeester en als hofdame van Prinses Marie Louise van Nassau-van Hessen Kassel. Van de schenking van deze twee bekers is een document in het archief van de Ned. Herv. Kerk te Borne aanwezig.

Van de derde avondmaalsbeker is geen document in de archieven te vinden. Zoals eerder vermeld, had de kasteelheer een belangrecht bij benoemingen van een dominee etc. in Borne. Hieruit mag waarschijnlijk (?) geconcludeerd worden dat deze derde beker door de toenmalige bewoner van het kasteel, Gosen Heidenreich Schele van Weleveld, aan de kerk geschonken is. De familie Schele speelde al ruim 200 jaar een belangrijke rol in Borne, getuige ook de aanwezige graven in de kerk. Gosen Heidenreich Schele van Weleveld schonk in 1645 en 1675 een luidklok aan de kerk. Hij was gehuwd met Agnes van Schade tot Ijhorst, die uit de omgeving van Zwolle kwam.

De derde avonmaalsbeker.

Jaap Grootenboer ontdekte in de archieven van de Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Utrecht, de volgende gegevens over deze derde beker:

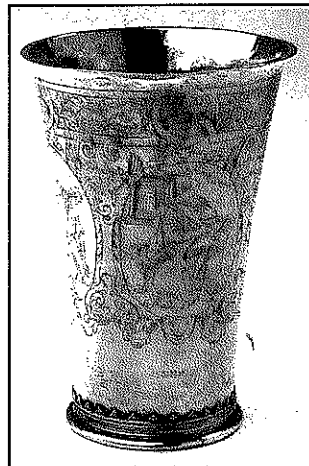
Avondmaalsbeker: hoog 19 cm. diam. voet 9,1 cm., diam. monding 13,2 cm.

Merken: kruis in schild = stadsteken Zwolle, zie naslagwerk Voet nr. 3

Jaarletter V = 1619 of 1663

Onduidelijke monogram R = onbekend meesterteken

Trembleersteek

Een gedetailleerde omschrijving van de beker, wordt verderop in dit verhaal gegeven.

Tot begin 1999 waren de meningen verdeeld over de maker van deze derde beker. De aankondiging van de zilvertentoonstelling, over de zilvermeden en hun werk, van de vier Hanzesteden, Zutphen, Zwolle, Kampen en Deventer, maakte de herkomst van deze beker weer actueel. Jaap Grootenboer nam contact op met de heer Dubbe uit Deventer, medeorganisator van de tentoonstelling "Glans langs de IJssel" en zilverkenner bij uitstek. Nader onderzoek leerde dat de derde beker is gemaakt door de Zwolse zilversmid Gerard van Rickinga, vandaar het monogram met de letter R.

Gerard van Rickinga kreeg in 1646 het Zwolse burgerschap. Hij was gehuwd met Engeltien van Meiden. Van hem is bekend dat hij drie bekers voor overleden raadsheren maakte. Deze zijn helaas in 1672 in de smeltkroes terecht gekomen. Wel zijn enige avondmaalsbekers van deze zilversmid bewaard gebleven.

Voor het Friese Tjalleberd, waar hij familie had wonen, maakte Van Rickinga een avondmaalsbeker met prachtig graveerwerk, evenals voor de Nederlandse Hervormde kerk te Ruinen en te **Borne**. Op de onderzijde van de bodem van de Bornse beker staat o.a. het

stadswapen van Zwolle, de jaarletter V = 1663 en het meesterteken, een R in een ovaal schildje + een trembleersteek. Rondom de merken staat gegraveerd **Bornsche kerken beker.**

Gerard van Rickinga maakte bij het vervaardigen van de avondmaalsbekers waarschijnlijk gebruik van koper-gravures van Maarten de Vos van wie we hiernaast een prent laten zien.

Beschrijving van de voorstelling op de beker:

De beker staat op een geprofileerde rand, naar boven afgesloten met een getande lijst. Op het naar boven verwijdende lichaam van de beker worden in vier ovale cartouches de vier evangelisten met hun symbolen afgebeeld:

- 1 Lezend naar rechts, met nimbus en engel: **Mattheus.**
- 2 Schrijvend op tablet, naar rechts, met nimbus en op de achtergrond een stad. Aan de voeten ligt een gevleugelde leeuw: **Marcus.**
- 3 Schrijvend, met nimbus en liggende os. Op de achtergrond een tempel waarvan het portaal geopend is: **Lucas.**
- 4 Schrijvend naar rechts, hoofd naar links gedraaid, nimbus en adelaar met inktpot/koker in de bek: **Johannes.**

Hiermede is het raadsel over de maker van de derde Bornse avondmaalsbeker opgelost, maar wat blijft is de onzekerheid over een schriftelijk bewijs van de schenker van de beker. Buiten de historische waarde, vertegenwoordigen dit soort avondmaalsbekers een behoorlijke financiële waarde, hetgeen voor de eigenaar, de Nederlands Hervormde kerk van Borne een grote mate van zorgvuldigheid vereist.

Met dank aan eenieder die belangeloos heeft meegewerkt om dit artikel mogelijk te maken.

H.W. Temmink.

Bronnen:

1. Mededelingen van Jaap Grootenboer.
2. Archief Ned. Hervormde Kerk Borne.

Zes dagen laank is het gen zundag

ONZE OUDE STEPHANUSKERK NADER BEKEKEN 11

De Torenhaan

Deze keer blijven we nog even buiten de kerk staan en wel op enige afstand. De afsluiting van de torenspits wordt gevormd door een sierlijke, vergulde haan. Samen met de, ook al vergulde, bol vormt hij een fraai sluitstuk van de spits. Wat was/is de functie van deze haan, behalve dan te pronken, daar boven in de lucht? Wel, zoals wij in onze tijd belangstelling hebben voor het weerpraatje of het weerbericht, zo hadden boer en burger vroeger belangstelling voor de torenhaan: als windwijzer. De beweegbare constructie maakt de haan geschikt om de richting van de wind aan te geven. Het gebruik van de torenhaan stamt al uit de vroege middeleeuwen en kwam overal in Europa voor. Het is beslist **geen** protestantse vinding!

Dat voor de windwijzer veelal de vorm van een haan werd gekozen, berust minder op de aan de haan in het volksgeloof toegeschreven kracht om met zijn gekraai boze geesten te verjagen of op zijn associatie met de verloochening door de apostel Petrus. De werkelijke reden is dat de haan, zich steeds tegen de wind in kerend, de nooit aflatende prediking tegen de weerspannigen en vijanden van het geloof symboliseert. De torenhaan als symbool van waakzaamheid, maar ook van boete.

Dat, behalve de boeren, ook de burgers vroeger dagelijks met aandacht de stand van de weerhaan volgden, komt goed tot uitdrukking in het vroeger algemeen bekende gedicht van de Genestet: *"Het haantje van de toren"* (dec. 1857). Het is een lang gedicht; liefst 44 verzen van elk vier volzinnen! Het behandelt het verloop van een ziekte (t.b.?) die een jonge vrouw treft. Vanuit haar ziekbed keek zij uit op het kerkplein en hield zij steeds het haantje op de kerktoren in het oog om te zien of de lang verwachte lente al in aantocht was; d.w.z. dat de wind zou zijn gedraaid van Noord naar Zuid.

*Want op haar hunk'ren naar de lucht
was 't antwoord keer op keer:*

*"De wind is Noord, de wind blijft Noord,
't is guur, 't is nog geen weer".*

Uiteindelijk legt de jonge vrouw zich er bij neer, dat ze niet meer beter zal worden. Ze overpeinst:

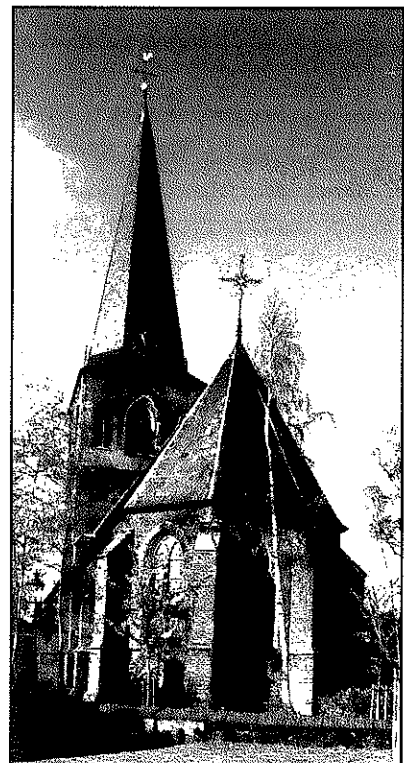
*"De dagen gaan voorbij en lijken op elkaar,
het wordt geen zomer meer voor mij".*

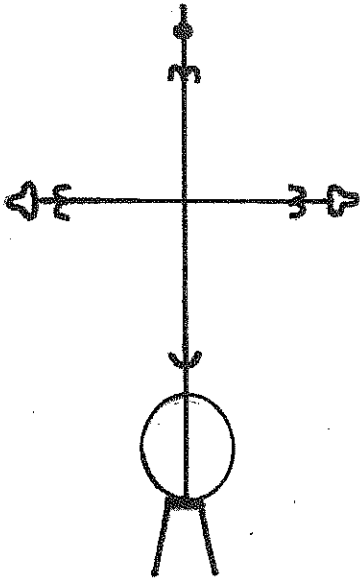
In de maand juni komt ze te overlijden. En als zij op een dag *"vol zomerglans en geur"* wordt begraven door een kleine groep familie en vrienden, lezen we de aandoenlijke tekst:

*Naar 't haantje van den toren keek
met droeve glimlach, één:
't blonk in de blauwe lucht en 't wees
naar 't zoele Zuiden heen.*

Technische details

De torenhaan is boven op het torenkruis geplaatst. De uit twee helften bestaande bol is onder aan het kruis rondom de verticale kruisbalk geklemd. Het geheel is opgemeten bij de laatste grote restauratie in 1989. De afmeting van de haan is

68 cm hoog bij een breedte van 75 cm. Hij draait op een glazen knikker en geeft daardoor, zoals een torenhaan betaamt, bij voldoende wind de windrichting aan. Het kruis meet 275 cm bij een breedte van 200 cm. De verticale kruisbalk loopt nog 140 cm door in de torenspits. De "bol" is eigenlijk geen bol maar heeft een eivorm. Hij is n.l. 68 cm hoog en heeft een middendoorsnede van 54,5 cm. Zowel de haan als de bol zijn gemaakt van gedreven koper en beiden verguld met 14 karaats goud. De bol is in 1936, 1949 en 1989 voor reparatie en onderhoud beneden geweest. Bij de laatste restauratie is het takelwerk verzorgd door de firma Nijhuis uit Zenderen die met een grote kraan de versiering van de torensprits er af haalde en er later weer op terugplaatste.

Het kruis met de bol waarop de haan is geplaatst.

A.A. ten Kate.

MIEN OALDERS HOES

*Woa'j as keend het eerste levenlecht hebt zeen
Gen verdreet hebt keant en altied 't zunneke scheen
Op tied en plaats kree'j ne bottram oet de voest
Joa doar ha'j gen zorgen, in dat oaldershoes.*

*Hoo al dee tied vuur oew is klungelt en is doan
Dat he'j in dee joaren nooit zo good verstoan
Um kepotte bokse, um ne smerige bloes
Ha'j ja niks gen zorgen, in oew oaldershoes.*

*A'j mangs en moal wier wat verkeerds doan hadden
Greep oew vaar of moa oew effen bij de kladden
Dan was te'j heel gauw rustig, stilkes as ne moes
En dan was 't wear vredig in ons oaldershoes.*

*Dee as der oet zint en op eegen been mot staon
Dee kont oew vertellen hoo't vrogger is goan
Kont het nooit vergetten en zegt vaak verroest
'k Mot nog altied deanken an mien oaldershoes.*

Onbekende dichter.

AANVRAAG BOUW BORNSE SCHUURKERK

Door de Reformatie, eind 16^e/ begin 17^e eeuw, verloor de Rooms Katholieke kerk ook in ons gewest veel van haar kerkgebouwen. Lange tijd werd het de R.K. bevolkingsgroep nogal moeilijk gemaakt hun religie in het openbaar te belijden. Pas in het jaar 1796 werden alle kerkgezindten gelijkgesteld. Eerder echter, verordonneerde de regering van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, dat de bedehuizen van niet erkende gezindten er niet als een kerk uit mochten zien. Zij moesten in de steden het uiterlijk hebben van een woonhuis en op het platteland op een schuur lijken. Die schuren moesten officieel zijn voorzien van een schoorsteen en een strooien dak! De naam schuurkerk was hiermee geboren...

In het dorp Borne was het grootste deel der bevolking Rooms Katholiek en ze hadden door de Reformatie geen kerkgebouw meer! Men kerkte daarom noodgedwongen in Hertme. De wens om niet meer naar Hertme te hoeven om de mis bij te kunnen wonen groeide en groeide. Uiteindelijk stuurde men in 1784 vanuit Borne een brief (Lit.1) naar de Ridderschap en Steden van Overijssel met het verzoek een eigen kerkhuis te mogen bouwen.

Edele mogende Heeren
 Wij onder getekende Leden van die
 Romse gemeente van ^{Dorp} Borne versoecken
 seer odmoedelik, an hun Edele mogende
 om ons goed gunstelik toe te stan om
 Een Kerkhuys int Dorp Borne te bouwen
 en versoecken om onse pastor daarin
 om sin kerkelike Diensten te doen
 Joh: Jacobs Jan Hendrick

Gedeelte van de brief aan Ridderschap en Steden van Overijssel

De brief had de volgende tekst:

Edele mogende Heeren
 Wij ondergetekende Leden van die
 Romse gemeente van 't dorp Borne versoecken
 seer odmoedelik, an hun Edele mogende
 om ons goed gunstelik toe te stan om
 Een Kerkhuis int Dorp Borne te bouwen
 en versoecken om onse pastor daarin
 om sin kerkelike Diensten te doen.

<i>Joh: Jacobs</i>	<i>Jan Hemelder</i>
<i>Gradus van der Berg</i>	<i>A.H. Schoemaker</i>
<i>Gerrad Schröder</i>	<i>Lubertus Drekkens</i>
<i>Kinderen Herberink</i>	<i>Barthelomeus Smit</i>
<i>Anna Walburga Schoreder</i>	<i>H.IJ. Berghus</i>
<i>Alejda Butters</i>	<i>Genneken Berghuis (merk)</i>
<i>Gerrit Buiters</i>	<i>Gerrijt Hondemot (merk)</i>
<i>Jan Drekkers (merk)</i>	<i>IJan Ossenbrink</i>
<i>Gerrit Drikkers (merk)</i>	<i>Wilem Kemmena</i>
<i>Geertruij Huisman (merk)</i>	<i>Walmine Kemna (merk)</i>
<i>Janna Schoon (merk)</i>	<i>Aleida Aaldrink (merk)</i>
<i>Wed. Berns Ten bueren (merk)</i>	<i>Bernd. Vranke</i>
<i>Grardus van den Berg</i>	<i>Agnit Hannink (merk)</i>
<i>Willemins van den Berg(merk)</i>	<i>Jans Ensink (merk)</i>
<i>Gerrijt wildijk (merk)</i>	<i>Janna Hesselink (merk)</i>
<i>Janna Wildijk (merk)</i>	<i>Mavia Rutgers</i>
<i>Jan Geerebriel (merk)</i>	

Een aantal personen tekende met een kruis omdat men de schrijfkunst niet machtig was. In de oorspronkelijke lijst van ondertekenaars staat dan steeds voor hun naam "dit is het X merk van". Wij hebben dat aangegeven met: *(merk)* achter de betreffende naam.

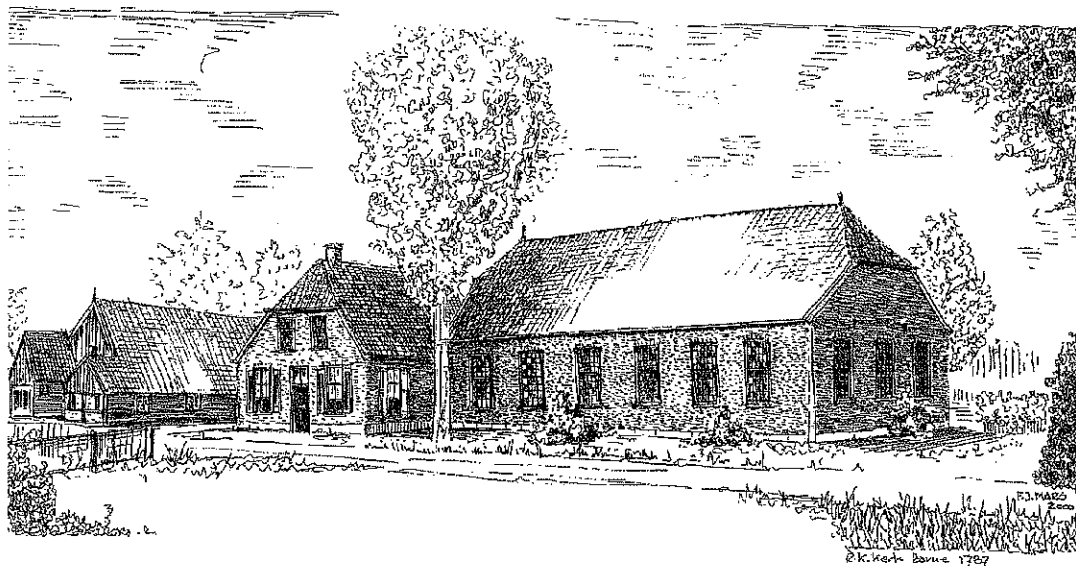
De ondertekening van deze brief is van mensen van wie we tot op de dag van vandaag veelal de familienaam nog in Borne aantreffen. Blijkbaar zijn deze families zeer honkvast! Tot zover de namen van de ondertekenaars.

Nu weer verder met de aanvraag. Gelukkig kwam er toestemming. Op 11 augustus 1785 verleende de Ridderschap en Steden van Overijssel hun goedkeuring aan het verzoek van de R.K. ingezetenen van Borne tot het oprichten van een kerkshuur. Reeds op 12 september volgde het leggen van de eerste steen. Men had zich blijkbaar reeds lang op de eventuele bouw voorbereid.

Opvallend is dat, na een lange periode van knechting, men er opeens om durfde vragen een kerkhuis te mogen bouwen. De reden moet worden gezocht in het feit dat drost Sigismund von Heiden al enkele jaren wat milder leek te zijn geworden. Zo ongeveer "na 1780" wordt hij "handelbaarder" aldus Geerdink (Lit.2). Zelfs werd soms door hem door de vingers gezien dat men bij de bouw van een schuurkerk het dak met pannen dekte in plaats van met stro, of dat men de schoorsteen weg liet. Blijkbaar was de wat menselijke houding van de drost aanleiding de aanvraag te durven indienen.

De schuurkerk, waarvan de ingang aan de van de weg af gelegen zijde van het gebouw moest komen, werd geplaatst aan de Weerselosestraat, de uitvalsweg richting Hertme. Het gebouw kwam kort bij het toenmalige centrum van het dorp te staan en haaks op de nu nog bestaande pastorie waarin thans de familie Rientjes woont. Achter de oude pastorie bevindt zich het toenmalige kerkhof, daar waar we nu de Mariakapel kunnen vinden. De schuurkerk was een gebouw van zeven gebinten, met een lengte van ongeveer 28,5 m en een breedte van zo'n 15 m. Er bevonden zich aan de westzijde twee afgetimmerde kleine ruimtes waarvan er een als sacristie gefungeerd zal hebben. Een beschrijving met tekeningen is te vinden in het jubileumboek

“Honderd Jaar Stephanus Parochie Borne” (Lit.3). Architect F.J. Mars maakte van het bouwresultaat van toen een fraaie impressie, speciaal voor het kort geleden verschenen boekje “De Rooms Katholieke Parochie Borne” (Lit. 4). We drukken de prent hierbij af om de lezer een goede indruk te geven van het reeds in 1785 gereed gekomen schuurkerkje waar pastoor Lammertink, die van Hertme naar Borne was verhuisd, als pastoor fungeerde. Deze verhuizing is overigens niet zonder tegenstand verlopen, zoals o.a. in Lit. 4 is beschreven.

De impressie van architect F.J. Mars van de schuurkerk rond 1785.

Met dank aan ons medelid Hr. J.J.M. Post voor het verstrekken van gegevens.

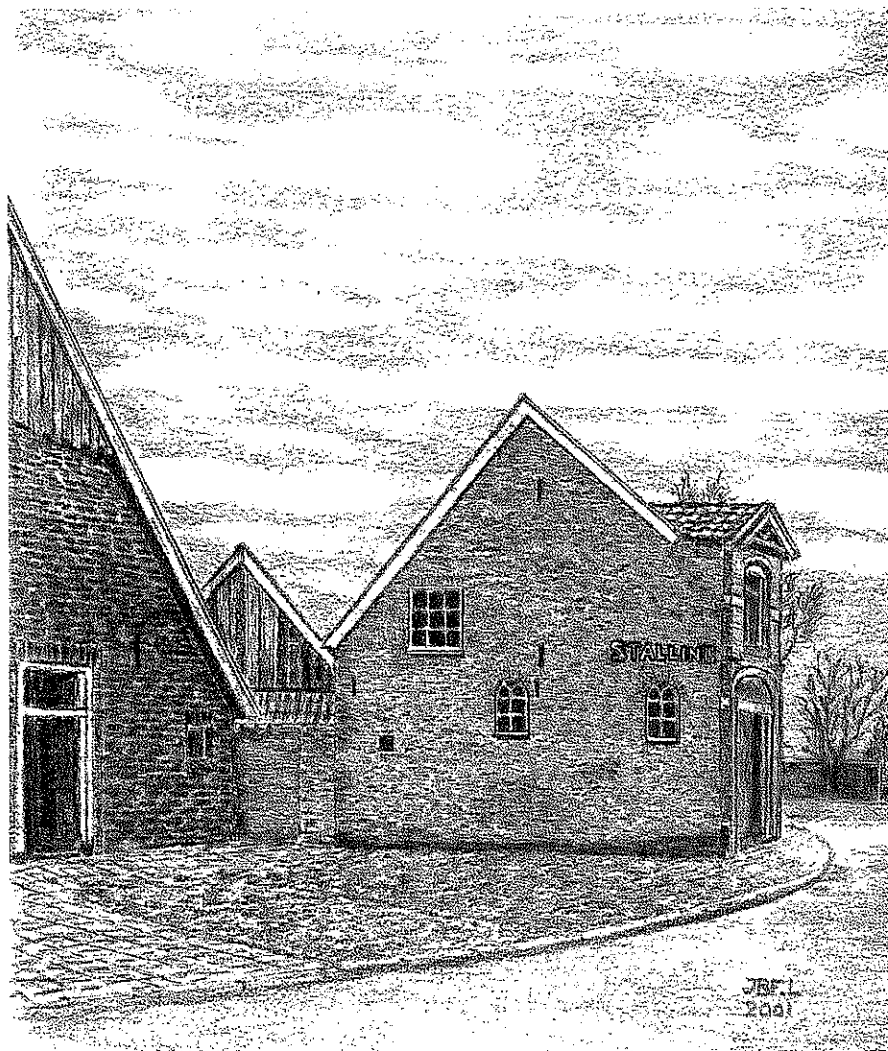
F.J. van Capelleveen.

Literatuur

1. Brief aan Ridderschap en Steden van Overijssel, 1784.
In: Archief St. Stephanusparochie Borne.
2. E. Geerdink. Eenige Bijdragen tot de Geschiedenis van het Aartsdiaconaat en Aartpriesterschap Twenthe. Vianen 1895.
3. Honderd Jaar Stephanus Parochie Borne.
Jubileumboek 1888 – 1988.
St. Stephanus Parochie, Borne 1988.
4. De Roomskatholieke Parochie Borne.
Van één parochie in het oorspronkelijk Kerspel van Borne, naar vijf parochies in de latere gemeente Borne.
Heemkundevereniging Bussemakerhuis, Borne, 2000.

Gen groter gemak as n eagen dak

OOIT GESLOOPT 13

Café Mol, gezien vanaf de Brink (thans Koppelsbrink) richting Hertme. Vroeger was even verderop, voorbij de stalling, de splitsing richting Weerselo en de Hemmelhorst. Dit is het nu, voor snelverkeer, doodlopend stukje van de Koppelsbrink. De weg naar de Hemmelhorst is bij de aanleg van de rondweg verdwenen. Links op de prent zien we het woonhuis van de fam. Ter Haar, dit pand is nog steeds aanwezig als garage/berging. Op deze plek, Koppelsbrink 3, begon Willem Mol in het begin van de vorige eeuw zijn café. Van de voorgevel van het café zelf, plaatsen we een andere keer

nog wel eens een afbeelding. We willen ons nu beperken tot de zijkant van de gevel op de prent met het daarop geschilderde woord "Stalling". Veel café's en herbergen hadden vroeger aan hun tapperij een paardenstal gebouwd waar dorstige klanten hun paard (en wagen) konden onderbrengen. Vandaar dat een horecagelegenheid vroeger een "uitspanning" werd genoemd.

Een van de dochters van Mol – Riek – vertelde mij over het woord "stalling" het volgende verhaal: *Na de bevrijding in 1945, waren overal waar maar ruimte was, Canadese militairen ingekwartierd; zo ook bij ons in de keuken. Vier soldaten, aardige jongens* Aldus Riek. *"Een van die soldaatjes zag ook wel iets in mij en ik vond hem het einde! Maar dat was van korte duur omdat de soldaten repatrieerden. Er werd innig afscheid genomen en Roy beloofde mij vanuit Canada een "letter" te sturen. Maar wat er ook gestuurd werd naar de fam. Mol, geen letter voor dochter Riek.* En ze was hem al haast vergeten toen Tante Pos een brief bezorgde die geadresseerd was aan.....*Riek Stalling Mol Holland!*

Wat er in de brief stond weten we niet, maar Riek vertelde mij: *" 't Was ne oarige jong!"*.

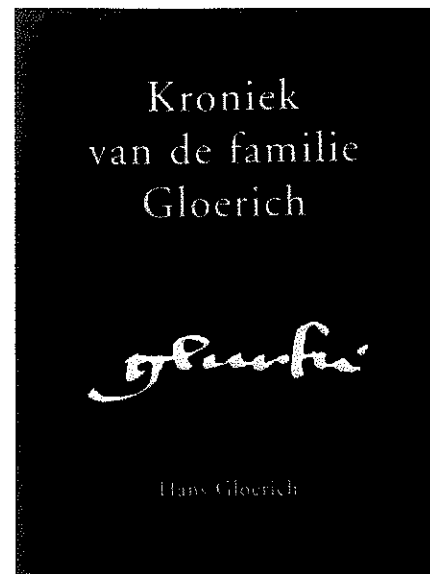
J.B.F. Leuverink.

N.B. De naam "Roy" is gefingeerd.

NIEUWS

Reeds vorig jaar verscheen het lijvige boek **Kroniek van de familie Gloerich**. Het is geschreven door zoon Hans van voormalig kruidenier Henk Gloerich die de winkel van Zijlstra, later De Gruyter, in Borne dreef. Het prachtige, op zwaar papier gedrukte en fraai geïllustreerde, boek omvat 425 bladzijden. Hierin wordt de, oorspronkelijk uit het Duitse Merzen bij Osnabrück afkomstige familie, beschreven. Via Hasselt bereikt de Nederlandse tak ook Borne waar de auteur jaren heeft gewoond. Het zeer overzichtelijke werk biedt naast een veelheid van familiegegevens een mooi zicht op de historie vanaf de 19^e eeuw m.b.t. de Duitse oorsprong en de toen armelijke tijd. Van de plattelandsbevolking trok eertijds een groot deel als "Hannekemaaiers" naar Nederland. Het boek is een rijke bron geworden van familiegegevens van de betreffende familie, maar ook de vrouwelijke lijnen zijn daarbij niet vergeten! Zo worden er eveneens veel gegevens aangeboden van families als Bartelink, Ter Bekke en Exterkate om er maar eens enkele te noemen. Een prima inhoud en mooie schema's maken het boek zeer toegankelijk. De prijs van het boek is aan de pittige kant, n.l. fl. 135,00, maar daarvoor krijgt men dan ook een zeer fraai werk, gebonden in kunstleer. ISBN 90 6455 336. De schrijver heeft nog enkele exemplaren beschikbaar voor belangstellenden. Een geschenkexemplaar is in het bezit van de vereniging. Besteladres: J.A.B. Gloerich, Rosariumlaan 12, 3972 GJ Driebergen-Rijssenburger, tel. 0343 520 119.

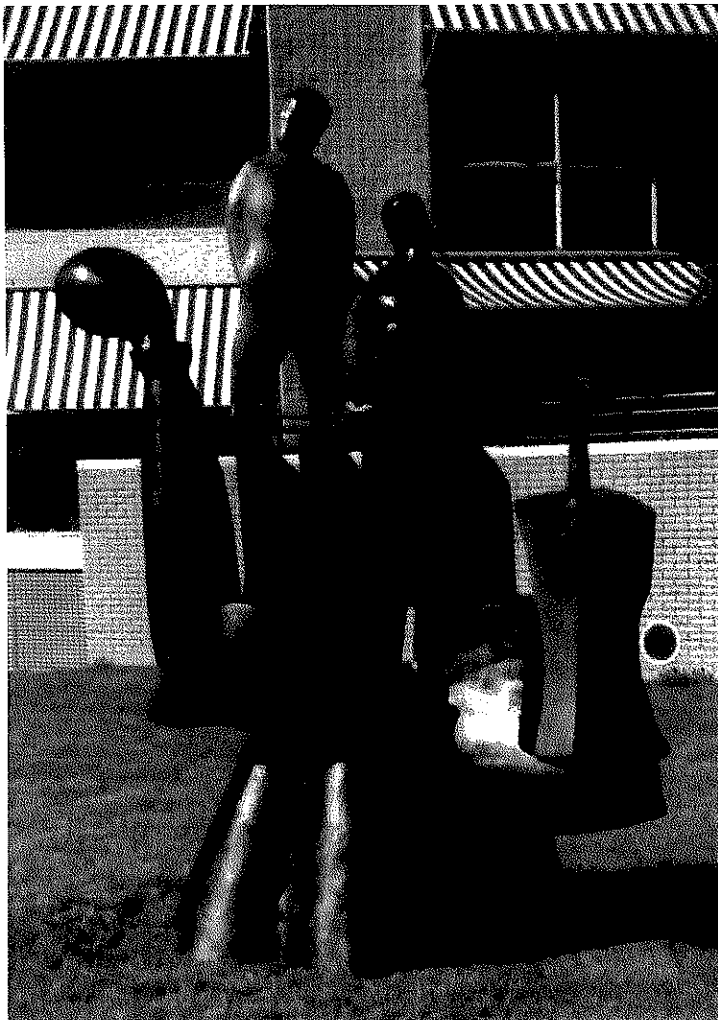

In de serie **Verhalen uit vorige eeuwen rond de gemeente Borne**, van de hand van Mw. M.G.E. van Harten-Fransen, verscheen deel 4. Het heeft als ondertitel: **Elhorsterveld**. De inhoud van het 29 pagina's tellende boekje, sluit aan bij het gebodene in deel 3. De gegevens hebben weer betrekking op de opstallen en hun bewoners, nu van het Elhorsterveld. Het kaartje met de namen der besproken opstallen in het betrokken gebied, wijzen U de weg in het doolhof van gegevens zodat, met enige goede wil, de oriëntatie wel zal lukken. Het nog steeds belangrijk dat de geschiedenis wordt vastgelegd, want veel is al verdwenen of zal op termijn verloren gaan. Daarom dank aan de schrijfster voor deze inspanning. Het boekje is verkrijgbaar in de Bornse boekhandel en bij de auteur voor de bescheiden prijs van fl. 7,00.

In dezelfde serie beschrijft Mw. Van Harten-Fransen **De Zenderse-Es**. Geheel op de wijze die we van haar kennen, beschrijft de auteur de gebouwen en de daarbij behorende bewoners. In dit boekje wordt het betoog van de auteur echter bemoeilijkt doordat de cijfers van de objecten waarna wordt verwezen, niet altijd op de kaart van pagina 36-37 blijken voor te komen. Jammer.

Toch is het vastleggen van de veelheid aan gegevens waardevol, hoewel een betere verwijzing naar de bronnen veel waarde had kunnen toevoegen. De prijs van dit werkje is fl. 7,50 en het boekje is evenals de voorgaande deeltjes verkrijgbaar in de Bornse boekhandel.

MONUMENT VOOR SPANJAARDWERKERS

Op 11 mei 2001 werd het "Monument Werkers Spanjaard" onthuld. Een werkgroep heeft hier jarenlang voor geijverd. Het beeld is opgedragen aan de vele duizenden die bij de onderneming, de N.V. Stoomspinnerijen en Weverijen voorheen S.J. Spanjaard, werkzaam zijn geweest. De oud-werknemers B. Knippers en H. Aversch onthulden het monument terwijl hun collega J. Roelofsma de fluit van Spanjaard liet klinken.

Het beeld is ontworpen door de Delftse beeldend kunstenaar Hans Kuyper, 45 jaar oud en uitverkoren tot deze opdracht na selectie van reflectanten op een advertentie van de Stichting Monument Werkers Spanjaard.

Het beeld is een herinnering, maar vooral een hommage, aan de tienduizenden die hun steentje bijdroegen aan de groei van het textiel imperium. Het is in Geldermalsen gegoten in brons en 2,75 m hoog.

Het beeld is niet èèn figuur geworden maar een samenstel uit verschillende delen. Zo wordt de basis gevormd door een geplooid kleed waarop een fabriekshal met zaagtanddaken zichtbaar is. Daar bovenop twee arbeiders, een man en een vrouw, die een rokende fabrieksschoorsteen en de fabrieksfluit naast zich vinden.

Het monument is geplaatst op het grasveld voor de flat die de plaats heeft ingenomen van de vroegere "Witte villa" van Bernard Jacob Spanjaard die eens op de hoek van de Parallelweg en de Stationsstraat heeft gestaan.

Spanjaard

*Eens was een Spanjaard hier de baas
En liet met donderend geraas
Mens en machine voor hem werken
Maar men heeft toen al kunnen merken
Ook glorie heeft iets zwarts, helaas*

Vrederik

VAN DE BESTUURSTAFEL

Jubileum

De Heemkundevereniging Bussemakerhuis bestaat volgend jaar 40 jaar. Het is de bedoeling om dit niet ongemerkt voorbij te laten gaan. De feestcommissie wordt gevormd door J. Hassels Mönning en R. Blödtner-Leushuis. Als een beroep op U wordt gedaan om medewerking aan het feest, hoopt het bestuur dat U positief zult reageren.

In dit kader heeft het bestuur de redactie van BOORN en BOERSCHOP verzocht een jubileumboek voor te bereiden. Ook hier geldt dat dit een actie van de gehele vereniging dient te worden, dus uw tekstbijdragen zijn welkom. Mocht U hiervoor iets willen doen, neem dan even contact op met de redactie om vast te stellen of over het door U te kiezen onderwerp niet reeds een ander iets gaat schrijven. Verder mag Uw verhaal niet langer zijn dan 5 blaadjes (getypt) inclusief de afbeeldingen. De tekst mag echter wel handgeschreven worden ingeleverd. Afbeeldingen mogen (doch behoeven niet) worden bijgeleverd maar dienen wel vrij van rechten gepubliceerd te mogen worden. Zo niet, dan dient de auteur toestemming aan de eigenaar te vragen voor vrije publicatie (dit alles om grote kosten achteraf te voorkomen). De redactie verwacht Uw tekstbijdrage voor 1 januari 2002 in haar bezit te hebben. Het boek kan dan tijdig gereed zijn.

Nieuwe leden

Geen opgave.

Bijeenkomsten

Het bestuur heeft voor het komende seizoen reeds enkele data voor bijeenkomsten vastgelegd. Schrijft U ze vast in Uw agenda. Het zijn de data **11 oktober**, dan zal de Heer Frons uit Ootmarsum een dia-lezing verzorgen over "Van graankorrel tot brood" en **26 november**, dan komt Gé Nijkamp weer met een prachtig praatje en prachtige plaatjes. Verder in het nieuwe jaar de Nieuwjaarsvisite op **17 januari** en de jaarvergadering op **18 februari**. Voor de daarop volgende maanden zullen de data op een later moment nog worden vastgesteld.

**Bijna honderd jaar
ervaring in drukwerk**

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen
Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen
Telefoon: (053) 572 17 77 - Telefax: (053) 572 62 75